Od redakcji,

Kolejna publikacja tematyczna prezentująca walory Łódzkiego właśnie trafiła w Państwa ręce. Tym razem mamy okazję przybliżyć zagadnienia związane z pałacami, dworami i willami, których w województwie łódzkim nie brakuje, szczególnie w powiecie kutnowskim, sieradzkim czy w okolicach Skierniewic.

Ale jak odróżnić zamek od pałacu, a pałac od dworu czy willi? Na przestrzeni lat zamki były często przebudowywane, a nawet zmieniały swoje zastosowanie, stąd też niektóre z nich ciężko dzisiaj rozpoznać. Należy jednak pamiętać, że zamek spełniał przede wszystkim rolę fortecy i miał charakter obronny, dlatego też cechowały go małe okna i miejsce wzgórzowe, dodatkowo zabezpieczone w widokach rzeki. Natomiast pałace pełniły głównie rolę reprezentacyjną. Budowali je bogacze - monarchowie, książęta, arystokraci i szlachta, a rezydencje stawały się siedzibami ich rodów. Pałace nie posiadały cech obronnych, choć czasami otaczała je fosa. Budowany je zazwyczaj w malowniczych okolicach i towarzyszyły im piękne ogrody z cennym drzewostanem. Klasyczną polską rezydencją był dwór, a jego zwyczaj budowania przetrwał do lat 20. XX w. Tą typowo szlachecką, parterową budowlę lokowano na wsiach. Przed głównym wejściem miała ganek wsparty dwoma lub czterema kolumnami, a wokół niej znajdowały się wiele zabudowań gospodarczych. Z kolei różnicę pomiędzy pałacem a willą najprościej można ująć tak: pałac pełnił funkcje reprezentatywne i jest bardziej okazały, a dla willi funkcja reprezentatywna była drugorzędna, stąd jej kameralny charakter.

Szereg wspaniałych rezydencji pałacowo-parkowych znajdujących się na terenie naszego regionu do pereł architektury, docenionych za architektoniczny kunszt, należy zaliczyć: renesansowy pałac-willę włoską w Podrzędzicach z XVII w., XVIII-wieczny pałac Radziwiłłów w Nieborowie wraz z parkiem romantycznym w pobliskim Arkadii stanowiące Pomnik Historii czy pałac w Sokolnikach wzniesiony przez architekta drezdeńskiego - Fryderyka Naxa w stylu rokokowym. Z kolei do klasycystycznych budowli pałacowych należą: rezydencja w Walewicach, siedziba Małachowskich w Białaczowie, pałac Rzewuskich w Bratoszewicach, a także pałac i dawna rezydencja biskupów w Skierniewicach z XVII-XIX w. i Wolbarzu z XVII w. Wyjątkowe miejsce w kulturowym krajobrazie województwa łódzkiego zajmują bardzo liczne reprezentowane dwory szlacheckie, najczęściej usytuowane w otoczeniu założeń parkowych. Jako najcenniejsze przykłady wymienić należy: alkierzowy dwór Bartochowskich w Ozarowie, dwór Walewskich w Tubądzinie, XVIII-wieczny dwór w Mikołajewicach i wiele innych. Na szczególną uwagę zasługują również dwory obronne - zamki, które zachowały się głównie w postaci ruin, czy kościelnych. W naszym regionie reprezentują je: w Pabianicach renesansowy dwór kapituły krakowskiej z XVI w. zwany zamkiem, wczesnorenesansowy dwór obronny zwany zamkiem powstały ok. 1531 r. w Skotnikach, dwór obronny w Siemkowicach wzniesiony w XVI lub XVII w. oraz XVI-wieczny dwór obronny w Łopatkach. Nieco inny charakter posiadają rezydencje fabrykanckie w Łodzi - wille, pałace rozmieszczone wzdłuż centralnych ulic miasta, prezentują głównie architekturę XIX-wieczną - neostylową. Najbardziej charakterystyczne obiekty tego typu to: pałac Karola Poznańskiego przy ul. Gdańskiej 32, neorenesansowy pałac Poznańskiego przy ul. Więckowskiego 36 czy niedawno zrewitalizowany pałac Steinertów przy ul. Piotrkowskiej 272. Warto też obejrzeć drewnianą willę letniskową przeniesioną z Rudy Pabianickiej do Łódzkiego Parku Kultury Miejskiej, która zachwyca bogactwem snycerskich detali architektonicznych.

Staraliśmy się zaprezentować Państwu wszystkie pałace i dwory na terenie województwa łódzkiego. Część z nich należy do osób prywatnych i przez co dostęp do nich będzie niemożliwy lub znacznie ograniczony. Niemniej jednak serdecznie zachęcamy Państwa do zapoznania się i odkrywania dziedzictwa kulturowego naszego regionu.

Pałac Radziwiłłów w Nieborowie

Nieborów, ul. Lipowa 39, tel. 46 838 66 38, www.nieborow.art.pl

P. Wojtyczka

Pałac w Nieborowie to jedna z najokazalszych rezydencji magnackich w Polsce. Powstała w latach 1690-1696 z inicjatywy Michała Radziejowskiego, a zaprojektował ją najlepszy ówczesny architekt – Tylman z Gamerem. W latach 1774-1945 była własnością rodziny Radziwiłłów. Od 1945 r. działa w Muzeum Narodowe, w którego skład wchodzą Pałac Radziwiłłów wraz z ogrodem w Nieborowie i Ogród Romantyczny Heleny Radziwiłłowej w Arkadii. Ulokowane w pałacu muzeum prezentuje wnętrza epoki baroku, w tym stylowe meble, tkaniny, obrazy mistrzów europejskich - holenderskich, francuskich, niemieckich, włoskich i hiszpańskich, rzeźby oraz ceramikę artystyczną. Biblioteka zawiera ponad 10 tysięcy woluminów dotyczących dzieł polskich i obcych, w tym starodruki z XV w. Innym cennym wyposażeniem tej sali są dwa globusy z XVII w. na postumentach - dzieło włoskiego geografa V. Coroneliego.
Osadzona na planie prostokąta budowla jest dwukondygnacyjna. Bryłę pałacu charakteryzuje jest dla północno-zachodniej ordynarii baroku europejskiego. Dwie czterokondygnacyjne wieże alkierzowe, nakryte barokowymi hełmami, zdobione są bonowaniami, pilastrami, gzymsami i blendami. Elewacje posiadają pozome rzyality na osi, dzielone gzymsem po bokach. Ryzality zawierają tympanony z płaskorzeźbami stiukowymi i kartuszami herbowymi. Środkowa część budynku, jest jedyną pozostałością po dawnym dworze z XVI w.
Kompleks pałacowy tworzą też: oranżeria wiejska i mniejsza, dawny browar, dom oficjalistów, stajnie, pawilon myśliwski, wozownia oraz dwa parki: francuski – geometryczny i angielski.
Rezydencję otacza imponujące założenie parkowe, składające się z dwóch części: położonego na osi pałacu – prostokątnego ogrodu w stylu francuskim, wzorowanego na Wersalu oraz ogrodu w stylu angielskim - parku krajobrazowego.
Pałac w Nieborowie jest jednym z charakterystycznych obiektów Polski Środkowej. Jest to jedyna rezydencja w Polsce zachowana w terze lasu w kształcie litery L. Wyjątkowy jest również jest jedyny w Polsce pałac o planie zdecydowanie zbliżonym do filmu *Pan Samochodzik i niesamowity dwór* oraz *Akademia Pana Kleksa*.

D. Knapkiewicz

Pałac i Stadnina Koni Walewice

Walewice, tel. 693 422 664, www.walewice.pl

D. Knapkiewicz

W latach 1773-1783 r. szambelan króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, Anastazy Walewicki, wzniósł klasycystyczny pałac zaprojektowany przez Hilarego Szpilsowskiego. Wybudowaną na planie prostokąta rezydencję, zdobi na froncie kolumnowy portyk z czterema jońskimi kolumnami. W zwieńczającym tympanonie znajduje się herb Pomian, należący do późniejszych właścicieli pałacu - Grabińskich. Główny korpus budynku został połączony z dwoma bocznymi częściami za pomocą przeszklonych, arkadowych, parterowych galeryjek.
Zaraz po powstaniu, parter pałacu posiadał duże, reprezentacyjne sale z ozdobnymi, murowanymi kominkami i kunsztownym umeblowaniem oraz przestronne pokoje pałacowe. Parter zajmowany był przez salon, jadalnię, bibliotekę i kaplicę. Miesiącami z goście przebywali na piętrze. Pałac był jednak wielokrotnie przebudowywany i zmieniało się jego przeznaczenie.
W połowie XIX w. właścicielem walewickich dóbr został Jan Grabiński, który odremontował pałac, a przed 1945 r. na przypałacowych terenach założył hodowlę koni orientalnych. W 1945 r. pałac, stadnina koni i gospodarstwo rolne przeszły na własność państwa.
Budynek stanowi unikalne połączenie architektury drewnianej o cechach rezydencji pałacowej połączonej z funkcją zajazdu, zbudowanego w stylu tak zwanego baroku drezdeńskiego. To jedyny w Polsce zachowany świetlik zabytek pamiętający czasy unii polsko-saskiej.
Pałac gruntownie zrekonstruowano w l. 2019 – 2022 i obecnie działa w nim Muzeum Pałac Saski. We wnętrzach pieczołowicie odtworzono jadalnię, kaplicę pałacową, sale audiencyjną, gabinet królewski czy apartament z garderobą i sypialnią. W kompleksie muzealnym mieszczą się wystawy poświęcone dziejom pałacu i unii polsko-saskiej, w zakresie kultury i obyczajów epoki oraz ekspozycje poświęcone dziejom Kutna czy Księstwa Warszawskiego z wystawą napoleonników.

D. Knapkiewicz

Pałac Izraela Kalmanowicza Poznańskiego w Łodzi

Łódź, ul. Ogrodowa 15, tel. 42 307 26 57, www.muzeum-lodz.pl

D. Knapkiewicz

Pałac Prymasowski zwany również Pałacem Arcybiskupim wzniesiono w latach 1610-1619 w stylu renesansowym z inicjatywy prymasów Wojciecha Baranowskiego i Wawrzyńca Gębickiego. Budynek był kilkukrotnie odnawiany i przebudowywany, a ostatecznie kształt otrzymał w 1780 r. w czasach arcybiskupa Ostrowskiego za sprawą architekta Efraima Schroegera. Pałac nabrał wtedy cech klasycystycznych. Przebudowano fasadę i układ wnętrz. Dobudowano kaplicę pałacową i galerię. Kolejna rozbudowa miała miejsce w XIX w. Jej autorem był Hipolit Antonowicz Monighetti. Na atyce pałacu pojawił się herb carski. Powstały wokół budynki gospodarcze, park w stylu angielskim i oranżeria (kuchnia pałacowa), dając początek istniejącej do dziś wsi osadzie pałacowej. Posy na wnętrzu wymyślnymi obiektami na zespół pałacowo-parkowy składają się również: trzy oficyny, wozownia, holendernia oraz willa *Aleksandrina* zwana pałacykiem myśliwskim. Na teren zespołu prowadzi zabytkowa brama pałacowa, przy której wznosi się potężna neogotycka wieża z czerwonej cegły oraz brama z historyczną furtką. Kompleks położony jest w rozległym, 42-hektarowym parku krajobrazowym, przez który przepływa rzeka Lupia (Skierniewka). Linia kolejowa (dawna kolej Warszawsko-Wiedeńska) dzieli park na dwie części. Kadzą z nich zachowała historyczny układ przestrzenny, ukształtowanie terenu i drzewostan.
Warte obejrzenia są wnętrza pałacu, w szczególności sala audiencyjna, biblioteczna, myśliwska, sala z lustrem czy z kaplicą prymasowską oraz sala *Pod Jutrzenką*, w której znajduje się plafon z postacią bogini świtu o twarzy Joanny Grudzińskiej, żony księcia Konstantego. Uwagę przykuwa wspaniała, wielopiętrowa klatka schodowa zdobiona portretami z XVIII i XIX w.
W kompleksie tym miało miejsce wiele wydarzeń. W czasie bezkrólewia i nieobecności króla, prymasi rządzili krajem ze skierniewickiej siedziby. Odbywały się tutaj zjazdy biskupów, magnatów i szlachty, zapadały ważne dla kraju decyzje. Ostatnim arcybiskupem, rezydującym w pałacu był Ignacy Krasicki, poeta i pisarz oświecenia. W 1884 r. odbyło się tutaj spotkanie trzech cesarzy europejskich, zjazd tzw.,*Trzech Czarnych Orłów*", mające na celu przypieczętować układ panujący między zaborcami.
Dziś pałac arcybiskupów gnieźnieńskich jest siedzibą Instytutu Warzywnictwa, zaś w pałacyku myśliwskim z XIX w. mieści się Instytut Sadownictwa i Kwiaciarstwa. Instytut umożliwia bezpłatne zwiedzanie obiektu w każdą pierwszą sobotę miesiąca w godz. 10-15.

D. Knapkiewicz

Pałac Izraela Poznańskiego to największa rezydencja fabrykancka w Europie. Eklektyczny pałac wraz z ogrodem wybudowano w sąsiedztwie fabryk i domów robotniczych (familoków), z którym tworzył zespół fabryczno-rezydencjalny. Obiekt powstał w latach 1890-1902 wg projektu Hilarego Majewskiego i z udziałem innych architektów: Juliusza Junga, Dawida Rosenthala, Adolfa Zeligsona.
Bryła budynku opartą jest na planie litery L, ze sprawnym ogrodem na zapleczu wg projektu Leona Grabowskiego. Neobarokowego charakteru nadają pałacowi wypiętrzone, kopulaste dachy zdobione rzeźbami – alegoriami przemysłu. Wnętrza zaś utrzymane są w stylu eklektycznym nawiązującym do panującej w II pol. XIX w. mody oraz secesji. Monogram rodziny Poznańskich, czyli litera P, pojawia się w wyposażeniu wnętrz m.in. na meblach, sztukateriach. Ta pełna przepychu rezydencja łączyła w sobie funkcję reprezentacyjną, mieszkalną i handlową. Na dyletrze znajdowała się część prywatna rodziny, pokoje gościnne i ogród zimowy przykryty szklanym kopułami, a na parterze, w głównym korpusie, gabinet prezesa, kantory, spółki i biura oraz magazyny. Pałac krótko służył rodzinie Poznańskich - sam fundator zmarł przed ukończeniem budowy. W okresie międzywojennym gmach przebudowano, mieściły się w nim urzędy. Dopiero w latach siedemdziesiątych XX w. uznano obiekt za cenny zabytek. Dziś mieści się w nim Muzeum Historii Miasta Łodzi, odbywają się tu bale i imprezy artystyczne. Zwiedzając zadziwiające bogactwo i dekoracyjności wnętrza *łódzkiego Luwru*, można zapoznać się z historią i kulturą XIX-wiecznej Łodzi, poznać fenomen wielokulturowej i wielowyznaniowej metropolii przemysłowej. Stała wystawa *Panteon Wielkich Łodzian* przybliża sylwetki znamienitych artystów związanych z miastem: Władysława Reymonta, Juliana Tuwima, Jerzego Kosińskiego, Arturo Bedeciusa, a także Artura Rubinsteina i Aleksandra Tansmana. W zagodbanym, przypałacowym ogrodzie warto zobaczyć galerię współczesnych rzeźb.

D. Knapkiewicz

Pałac Herbsta w Łodzi

Łódź, ul. Przędzalniana 72, tel. 42 674 96 98, www.palac-herbsta.org.pl

Willa zbudowana została w 1876 r. dla córki największego łódzkiego przedsiębiorcy, Karola Scheiblera - Matyldy i jej męża Edwarda Herbsta, który po śmierci teścia został dyrektorem zakładów włókienniczych Scheiblerów. Autorem projektu jest architekt miejski Hilary Majewski, który nadał jej wyjątkową formę neorenesansowej rezydencji. Walory estetyczne willi w dużej mierze podkreśla otaczający ją ogród nadający całemu założeniu charakter wiejskiej rezydencji. W bezpośrednim sąsiedztwie budynku mieszkalnego właściciele wznieśli także stajnie.
Jest to obiekt dwukondygnacyjny, nawiązujący do wskazówek renesansu, na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu, nakryty czterospadowym dachem z belwederem. Elewację są bogato zdobione, a reprezentacyjne wejście osłonięte jest kolumnowym portykiem. W środkowym ryzalicie fasady zachodniej znajduje się nisza z figurą przyjaciół – symbolem przemysłowej działalności właściciela. Na tylach pałacu znajdują się unikatowy ogród w stylu francuskim, w którym poruszają się kolumny 100 zadziemnych oraz 3 ciągowe zimowe z dużymi przykrytymi szklanymi kopułami, a na parterze, w głównym korpusie, gabinet prezesa, kantory, spółki i biura oraz magazyny. Pałac krótko służył rodzinie Poznańskich - sam fundator zmarł przed ukończeniem budowy. W okresie międzywojennym gmach przebudowano, mieściły się w nim urzędy. Dopiero w latach siedemdziesiątych XX w. uznano obiekt za cenny zabytek. Dziś mieści się w nim Muzeum Historii Miasta Łodzi, odbywają się tu bale i imprezy artystyczne. Zwiedzając zadziwiające bogactwo i dekoracyjności wnętrza *łódzkiego Luwru*, można zapoznać się z historią i kulturą XIX-wiecznej Łodzi, poznać fenomen wielokulturowej i wielowyznaniowej metropolii przemysłowej. Stała wystawa *Panteon Wielkich Łodzian* przybliża sylwetki znamienitych artystów związanych z miastem: Władysława Reymonta, Juliana Tuwima, Jerzego Kosińskiego, Arturo Bedeciusa, a także Artura Rubinsteina i Aleksandra Tansmana. W zagodbanym, przypałacowym ogrodzie warto zobaczyć galerię współczesnych rzeźb.

D. Knapkiewicz

P. Lewandowski

D. Knapkiewicz

D. Knapkiewicz

D. Knapkiewicz

P. Lewandowski

D. Knapkiewicz

D. Knapkiewicz

ISBN 978-83-964215-7-6
PUBLIKACJA BEZPŁATNA
ŁÓDŹ 2024
Projekt graficzny oraz redakcja:
pomocna@outlook.pl
Dystrybucja:
Departament Promocji
promocja@outlook.pl
Departament Sportu i Turystyki
turystyka@outlook.pl
Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Wydział Edukacji Artystycznej i Kulturalnej
ul. Sienna 14, 91-423 Łódź
www.rsjp.pl; www.facebook.pl; www.geoportal.lodzkie.pl; www.mapy.lodzkie.pl
Biuro Promocji Województwa Łódzkiego
ul. Roosevelta 15, 90-056 Łódź
Biuro Promocji Województwa Łódzkiego
Departament Edukacji, Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Wydział Wojewódzki Ochrony Dziedzictwa Narodowego
ul. Piotrkowska 270, 90-361 Łódź
Biuro Promocji Województwa Łódzkiego
Departament Gospodarki Regionalnej i Współpracy Międzynarodowej
Wydział Współpracy Międzynarodowej
ul. Piotrkowska 270, 90-361 Łódź
Biuro Promocji Województwa Łódzkiego
Departament Edukacji, Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Wydział Edukacji Artystycznej i Kulturalnej
ul. Sienna 14, 91-423 Łódź
www.rsjp.pl; www.facebook.pl; www.geoportal.lodzkie.pl; www.mapy.lodzkie.pl
Biuro Promocji Województwa Łódzkiego
ul. Roosevelta 15, 90-056